

"בשם ה' קל עולם"

פתיחה לספר אהבה

עבודה מאהבה

"מה אהבתי תורתך, כל היום היא שיחתי". בין פרקי ספר המדע שתל הרמב"ם עיקר גדול, עמו הוא חותם את הלכות תשובה והספר כולו: עבודת ה' מאהבה. סמוך ונראה, הוא פותח את ספר אהבה, בו נכללות "המצוות שהן תדירות, שנצטוונו בהן כדי לאהוב את המקום ולזכרו תמיד" (לשון הרמב"ם בהקדמתו לספר משנה תורה).

עם היות שאהבת ה' הינה יסוד לקיום המצוות כולן, במיוחד קשורה היא למצוות שהן תדירות, יום-יומיות. מצוות אלו נתייחדו בכך שהן מביאות את האדם המקיימן לזכירת ואהבת ה' בכל רגע ומצב בחייו.

שעות זמניות

רבות ממצוות ספר אהבה תלויות בשעות היום והלילה. שעות אלו אינן "שעות שוות" הנהוגות כיום, שאינן נמדדות על פי אורכו של היום, אלא "שעות זמניות" - הנמדדות על פי משך זמני היום והלילה, המשתנים במשך השנה. שעה הינה אחד חלקי שנים עשר ממשך היום או הלילה.

נחלקו הפוסקים כיצד הוא חישוב היום: לשיטת הרב-בעל-התניא והגר"א היום מתחיל בנץ החמה וכלה בשקיעת החמה, ולשיטת המג"א היום מתחיל בעלות השחר (המוקדם מנץ החמה) וכלה בצאת הכוכבים (המאוחר משקיעת החמה). למעשה כתבו רוב הפוסקים כי שיטת הרב-בעל-התניא והגר"א היא עיקר, אך יש להחמיר גם כפי שיטת המג"א.

(משנ"ב סימן נ"ח סק"ב; שוע"ר סימן תמ"ג ס"ג; פסקי סידור הרב בעל התניא)

פתיחה להלכות קריאת שמע

קריאת שמע – מצוה אחת

"מצות עשה אחת, והיא: לקרות קרית שמע פעמיים ביום". הרמב"ם סובר כי קריאת שמע של שחרית וערבית הינן מצוה אחת הכוללת ציווי על שני זמנים שונים (ולא שתי מצוות נפרדות - כשיטת הרמב"ן; ראה השגותיו לשורש התשעי בספחמ"צ להרמב"ם). המפרשים (ראה נו"כ שם) מדמים זאת למצוות הקרבת קרבן התמיד, הנמנית כמצווה אחת בלבד אך כוללת ציווי לשני זמנים שונים (שאינם מעכבים זה את זה - ראה מנ"ח מצוה קל"ו).

הקריאה ותוכנה

סדר קריאת שמע כולל ג' פרשיות (שמע-ואהבת, והיה, ויאמר) שתוכנן הוא קבלת עול מלכות שמים ועול מצוות. שורש וטעם מצוה זו הוא לקבל עלינו את עול מלכותו של הקב"ה, ולכן מצוותה בתחילת היום והלילה - ברגעים הפותחים זמן ומצב חדש בחיינו (ראה חינוך מצוה ת"כ).

ברכות קריאת שמע

אנשי כנסת הגדולה (ברכות יא, א) תקנו שיברך אדם קודם ולאחר קריאת שמע, שלש ברכות בבוקר (2 לפניה ו-1 לאחריה) וארבע ברכות בלילה (2 לפניה ו-2 לאחריה), וסמכו זאת על הפסוק "שבע ביום הללתיך". ברכות אלו אינן כשאר ברכות המצוות, שעיקרן - ברכה על קיום המצוה, אלא ברכות הודאה ושבח - על בריאת האור והחושך, על התורה, על גאולת מצרים והגאולה העתידה, והסמיכו אותן לקריאת שמע.

הננו שמחים להגיש בפניכם את הגליון הראשון של "משנה מגיד - עלון העזר למגידי השיעור ברמב"ם היומי - במסלול פרק אחד ליום, כפי תקנתו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש ז"ע.

עלון זה, אין מטרתו להוות תחליף להכנת השיעור כדבעי, תוך עיון במקורות הרמב"ם ונושאי כליו; מטרתנו היא להעניק סיוע בהעשרת השיעור, להרחיב את אופקיו ולהחיות את לב המאזינים.

המיוחד בלימוד ספר משנה תורה הוא, ללא ספק, היותו כולל את דיני כל התורה כולה, באופן מסודר ובהיר.

אלא, שרבים הם המבקשים את ידיעת ההלכה למעשה, ואינם מסתפקים בידיעת פסקי הרמב"ם. לכן ראינו לנכון לערוך נושא כהלכה למעשה עבור כל פרק, בו יוכלו השומעים לרוות את נפשם בנוסף לפסק הרמב"ם.

צירפנו בראש כל פרק סיכום קצר, המעמיד את הפרק לבנין מסודר, למען ירוץ מגיד השיעור בו.

במטרה להתאים את התכנים לקהל היעד שבדקנו, פרקי ההלכה נכתבו לרוב על פי פסקי השלחן ערוך, אם כי השתדלנו לציין פוסקים אחרים החולקים עליו, באם ישנם.

המצויין לטור ושולחן ערוך כוונותו גם לשולחן ערוך הרב בעל התניא (שוע"ר), אם לא צויין אחרת.

בדעתנו להוסיף החל מהגליון הבא מדור פנינים. נשמח לקבל את תגובתכם בכתובת הנקובה מטה.

אנו תקוה כי אכן נהיה לעזר וסיוע למתעסקים בהפצת דבר ה' זו הלכה, ו"אין הגליות מתקבצות אלא בזכות המשניות" - שהן הלכה פסוקה.

בברכה, המערכת

פרק ראשון: הקריאה וזמנה

חציו הראשון של הפרק עוסק בביאור "סדר קריאת שמע": הפרשיות (ב-ד) והברכות (ה-ח).

בחציו השני, בהתאם ללשון הפסוק "בשכבך ובקומך", מבאר הרמב"ם את זמני קריאת שמע של ערבית (ט-י) ושחרית (יא-יג).

הלכה / קריאת שמע של ערבית בזמנה

(סעיף ט)

"זמן קריאת שמע בלילה . . משעת יציאת הכוכבים". אמנם, בקהילות רבות נהוג להתפלל תפילת ערבית קודם צאת הכוכבים. כיצד, אם כן, ינהגו בנוגע לקריאת שמע בזמנה?

בשלחן ערוך נפסק, שיש לקרוא שוב את ג' הפרשיות של קריאת שמע - ללא ברכותיהן - בזמנו, לאחר צאת הכוכבים, ולכיוון לצאת בכך ידי חובת קריאת שמע. ניתן לסמוך על קריאת שמע שעל המיטה ולכיוון בה לצאת ידי חובה, אך כיון שלרוב דעת האדם בקריאת שמע שעל המיטה היא לשמירה מפני המזיקין - עדיף שלא לסמוך על כך אלא לקרוא קריאת שמע מיד בצאת הכוכבים.

בכל אופן, יש להיזהר לאומרה לפני חצות הלילה, וכלשון הברייתא (ברכות ד, ב) "שלא יבוא אדם מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעה ואשתה קימעה ואחר כך אקרא קריאת שמע ואתפלל, וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה; אבל אדם בא מן השדה בערב, נכנס לבית הכנסת . . וקורא קריאת שמע ומתפלל, ואוכל פתו ומברך".

(טושו"ע סימן רל"ה; משנ"ב שם ס"ק י"ב)

פרק שני: אופן הקריאה והנדחים מפניה

הרמב"ם פותח את הפרק בדיני הכוונה הנדרשת בקריאת שמע (א) ואופן אמירתה הראוי (ב). הוא ממשיך ומבאר מתי על האדם להפסיק את עיסוקיו מפני קריאת שמע (ג-ז), את דיני דקדוק וסדר קריאתה (ח-יד) ומסיים בדיני הפסק באמצע הקריאה (טו-יז).

הלכה / הפסק בקריאת שמע (הלכה יז)

מובא בזהר הק', כי קריאת שמע מסוגלת לשמירת גוף האדם, כיון שיש בה רמ"ח תיבות, כנגד רמ"ח אברי האדם, ו"כל אבר נוטל תיבה אחת ומתרפא בה" (לשון אדמו"ה"ז סימן ס"ח ס"ג).

אמנם, כאשר סופרים את המילים - מ"שמע ישראל" ועד "אני ה' אלקיכם", אנו מוצאים 245 מילים בלבד!

כדי להשלים את 3 התיבות החסרות, נהגו לומר לפני "שמע ישראל" את שלשת המילים "א-ל מלך נאמן", המשלימות ל-248 מילים. אמנם, בשלחן ערוך נפסק שלא טוב לנהוג כן, כיון שאמירה זו מהווה הפסק בין ברכת "אהבת עולם" לקריאת שמע. משום כך נפסק שהחזן כופל את המילים "ה' אלקיכם אמת" ומשלים בכך את מגין המילים עבור הקהל.

כיצד ינהג המתפלל ביחידות, או המתפלל ולא כפל החזן את המילים?

בשלחן ערוך כתב שיחיד לא יכפול לעצמו את המילים "ה' אלקיכם אמת", אך במקום זאת יכוין ב-15 הו"ו שבתחילת ברכת אמת ויציב ("ויציב, ונכון, וקים, וישר" וכו'), שמספרן עולה ל-90 (90=6X15), כגימטריא של שם הוי"ו עם ה'כולל' 3 פעמים (כנגד שלשת השמות: ה'-אלקיכם-אמת).

וב"כף החיים" כתב שגם היחיד יכול לכפול לעצמו את התיבות "ה' אלקיכם אמת" (מהג חב"ד שהמתפלל ביחידות כופל התיבות "אני ה' אלקיכם").

(טושו"ע סי' ס"ב, ונו"כ שם; כף החיים סי' ס"א ס"ק ח; ספר המנהגים ע' 11)

פרק שלישי: מונעי הקריאה

בפרק זה עוסק הרמב"ם בדברים המונעים את הקריאה, מצד האדם וסביבתו. בחציו הראשון נידונים טהרת האדם (א) וטהרת המקום (ב-ה), ובחציו השני - דיני איסור הקריאה כנגד דברים מאוסים (ו-טו) ומראות אסורים (טז-יט).

הלכה / דיבור בבית הכסא (הלכה ד)

מהפסוק "והיה מחניך קדוש" למדו חכמים את איסור הזכרת שמות קודש (ובכללם המילה שלום) ודברי תורה בבית הכיסא. מעיקר הדין, דברי קדושה אסור להזכיר אפילו בלשון חול, ודברי חולין מותר להזכיר אפילו בלשון הקודש.

במקומות אלו אסור אף להרהר בדברי תורה, ועד כדי כך שאפילו בשבת - מוטב שיהרהר בעסקיו משיחשוב בדברי קדושה; אך כמובן עדיף שיהרהר בטבע העולם וכדומה, בדברים שאין בהם איסור. איסור זה נוהג בכל מקום שדרכו שיש בו צואה וטינופת, אפי' בשעה שהוא נקי ואין בו ריח רע, וגם אם הוא מקום המיועד למי רגלים בלבד.

אמנם, מדין צניעות החמירו שלא לדבר כלל בבית הכסא, גם לא דברי חולין בשפת חול; ולצורך גדול מותר לדבר, אך לא בעת עשיית צרכיו.

(טושו"ע סימן פג ס"א; משנ"ב שם סק"ב; שוע"ר שם וסימן ג' ס"ב)

פרק רביעי: הפטורים מקריאת שמע

בפרק זה נמנים הפטורים מקריאת שמע: נשים, עבדים וקטנים (א), חתן (א-ב), קרובי המת והמשתתפים בלויה (ג-ו). ההלכה הבאה (ז) עוסקת בפטור מקריאה שרוצה לקרוא, והפרק נחתם בדיני טמא (ח). בריך רחמנא דסייען.

הלכה / כוונה בקריאת שמע (הלכה א)

בפרק זה מזכיר הרמב"ם כי קריאת שמע דורשת מנוחת הנפש ויכולת לכוין. אכן, שונה היא הכוונה בקריאת שמע מכוונת שאר המצוות.

נחלקו הראשונים האם מצוות דאורייתא צריכות כוונה לצאת ידי חובה או לא; להלכה נפסק שמצוות צריכות כוונה. כך גם במצוות קריאת שמע, שיש לכוין בה לצאת ידי חובתה.

אמנם, דין מיוחד נוסף בקריאת שמע, שבה נצרכת כוונת הלב, שיבין מה שקורא בשפתו ויקבל בלבו עול מלכות שמים עליו. ולכן על האדם לסדר את מחשבתו ולא לחשוב בדברים אחרים, ולכוין בפירוש מילותיה של קריאת שמע.

ולכן, אם לא כיון כראוי בקריאת שמע עליו לחזור ולקוראה שוב - גם לשיטת הסוברים שמצוות אינן צריכות כוונה, כי כאן נדרשת כוונת הלב.

אמנם, כל זה בפסוקים "שמע ישראל" ו"ברוך שם", שהם מן התורה לדברי הכל; אבל בפרשיות האחרות, "ואהבת", "והיה" ו"ויאמר", צריך לכוין לכתחילה, אך אם לא כיון - אינו צריך לחזור ולקוראה שוב.

וכאשר חוזר אם לא כיון ב"שמע ישראל", אם נזכר מיד - חוזר בלחש, שלא יישמע כאומר "שמע" פעמיים, וכאילו מקבל עליו ב' רשויות ח"ו; ואם נזכר לאחר שקרא פרשה אחרת - חוזר לראש וקורא כסדר, כיון ש"הקורא למפרע - לא יצא".

(טושו"ע סימן ס' ס"ה; סימן ס"ג ס"ד-ה)

תמו הלכות קריאת שמע

תהלה למוי שאמור והיה אם שמוע תשמע

(לחם משנה בסוף פרקנו)